

TURINYS

DZŪKIJA ŠIANDIEN

Rūta Averkienė
Pirmasis Vinco Krėvės-Mickevičiaus premijos laureatas 3

Vytautas Martinkus
Prieš 30 metų: apie paskutinę Vinco Krėvės kelionę į Subartonis 7

Eglė Kašėtienė
Dzūkų kultūros renesansas pats savaime neįvyks, arba kaip kilo sumanymas rengti festivalį „Čiulba ulba“? 11

ISTORIJA

Dalė Juknevičienė
Pokario kovų įamžinimas Lazdijų krašte 17

Albinas Čaplikas
Žuvinte gimusi svajonė apie žaliąsias Afrikos kalvas 22

KRAŠTOTYRA

Dr. Jurga Sivickaitė-Sadauskienė
Kraštotyrinės ekspedicijos šiandien: realijos ir aktualijos tyrėjų akimis 28

DAILĖ

Algimantas Rokas Černiauskas
Apie Marijos Teresės Rožanskaitės parodą „Bobutės ir diedukai kaimo“ 37

MUZIKA

Prof. dr. Aldona Vilkelienė
Melodijų pynė gimtadienio šventei: Alytaus muzikos mokyklai – 65-eri 46

ETNOGRAFIJA

Lina Žukauskienė
Drevinė bitininkystė iš kartos į kartą 49

Dalia Blažulionytė
Šilinių dzūkų grybavimo tradicija 51

KALBĖKIME DZŪKIŠKAI

Daiva Molytė-Lukauskienė
Kaimas cies Kaniauku 57

LITERATŪRA

Ilona Krupavičienė
Gimęs po karo miestely: Jurgj Kunčiną menant 59

Rita Makselytė
Eilėraščiai 64

LITERATŪ KLUBAS „TĖKMĖ“

Eugenija Strazdienė
Akur išėjai, manasis sodžiau? 68

Romaldas Zabulionis
Katino sakmė 70

Vilija Vilkelienė
Noriu grįžti 72

Janina Buzūnaitė-Žukaitienė
Eilėraščiai 74

Daiva Matulionienė
Eilėraščiai 75

ANOTACIJOS

Henrikas Gudavičius
Ar tebestovi Margionyse Dženelio namelis 76

Mingaila Rastenis
Tylos Česlovo Skaržinsko kalbėjimas eilėraščių knygoje „Tyka“ 78

Gediminas Kajėnas
Tylos ir senovės ieškojimai 79

APIE AUTORIUS 80

2022 / 2 (44)

Leidžia
Asociacija „Dzūkų kultūros draugė“ ir
Alytaus apskrities literatų klubas „Tėkmė“
Savanorių g. 6, LT-62142 Alytus
El. p. ceslovasskar@gmail.com
Leidžiamas nuo 2000 m.

ISBN 1648-0384
UKD 82(474.5) (51)
Da-109

REDAKTORIUS
Česlovas Skaržinskas

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA
Giedrė Bulgakovienė
Algimantas Černiauskas
Mindaugas Černiauskas
Audronė Jakunskienė
Dr. Asta Leskauskaitė
Rita Makselytė
Regina Rasimienė
Juozas Žitkauskas

RĖMĖJAI

ALYTAUS MIESTO
SAVIVALDYBĖ

DRUSKININKŲ
SAVIVALDYBĖ

VARĖNOS RAJONO
SAVIVALDYBĖ

LAZDIJŲ RAJONO
SAVIVALDYBĖ

Kalbos redaktorė Sandra Balžekaitė
Dailininkė-dizainerė Neringa Kononova
Viršelio dailininkas Zenonas Bulgakovas

Žurnalo viršeliuose – Algimanto ir Mindaugo Černiauskų nuotraukos.
Pirmajame viršelyje – Romas Norkūnas kopija prie drevės senoviniu būdu – su geiniu. Marcinkonys. 2019 m.
Antrajame viršelyje – drevė Zervynų kaime. 1995 m.
Trečiajame viršelyje – šiais laikais skobta drevė, o šalia sudėtingas prietaisas, kopiti prie drevių – geinis. 2006 m.
Ketvirtajame viršelyje – senovinė drevė Marcinkonių kaime. 2022 m.

Leidykla UAB „Kamonada“
Antano Baranausko g. 17, Utena
Tel. 8 699 83 088
El. p. redaktorius.utenis@gmail.com
Tiražas 1 000 egz. Kaina sutartinė.

Eglė Kašėtienė

DZŪKŲ KULTŪROS RENESANSAS PATS SAVAIME NEĮVYKS, ARBA KAIP KILO SUMANYMAS RENGTI FESTIVALĮ „ČIULBA ULBA“?

Baigiame spausdinti Eglės Kašėtienės pasakojimą apie pirmuosius dzūkų kultūros festivalius „Čiulba ulba“, jų kūrimą, motyvaciją ir augimą. Pradžia – 2021 m. žurnalo „Dainava“ 42 nr., tęsinys – 2022 m. 43 nr.

Nedėlia išaušo norintiesiems pažinti pelkių augaliją besirenkant prie festivalio vartų – nuo čia prasidėjo „Rycinis pasvaikščiojimas Meškos šiknos raistan“, kurį vedė Dzūkijos nacionalinio parko ir Čepkelių valstybinio gamtinio rezervato direktijos botanikė Onutė Grigaitė, gimusi ir po mokslų vėl grįžusi gyventi į Musteikos kaimą. Šis žygis taip pat pasiteisino – susirinkęs nemažas pulkas žmonių susipažino su raiste augančiais medžiais, augalais, basomis kojomis pajuto *mynkštų raistėlio samanukių kilimų*, sužinojo apie šilinių dzūkų spanguoliavimo ypatumus ir taip žvaliai pradėjo paskutinę festivalio dieną.

Iškart po šios ryto terapijos buvo kitas išeinamasis renginys – besidomintieji tradicine dzūkų statyba, senąja kaimo architektūra ir jos puošyba dalyvavo edukacijoje „Mūs namai – gyvenimų zerkolas (veidrodis)“. Architektūrologė, Lietuvių liaudies buities muziejaus paveldo specialistė, KTU Architektūros ir statybos instituto vyresnioji mokslo darbuotoja Rasa Bertašiūtė vedžiojo pulką žmonių po Marcinkonių kaimą ir atkreipė dėmesį į autentiškus, šiam kraštui būdingus statinius, jų išdėstymą, dekorą, į sėkmingas jų restauracijos praktikas bei, žinoma, parodė tradicinę architektūrą ir bendrą kaimo kraštovaizdį darkančių šiuolaikinių architektūrinių sprendimų pavyzdžių. Susirinkusiesiems buvo netikėta, kad R. Bertašiūtė daug dėmesio skyrė paaiškinti ir tam, kokį namų šeimnininko charakterį ir kokias tendencijas parodo tam tikros architektūros detalės – pavyzdžiui, jei kiemas su trobesiais palei tvorą apaugintas tankia, nepermatoma tujų gyvatvore – būk tikras, tai jau miestiečių įsigyta sodyba, į kurią jie atvyksta pailsėti, nepageidauja vietinių žmonių dėmesio ir renkasi ramybę, uždaramą nuo kaimo bendruomenės. Rody-

dama pavyzdžius tradicinės medinės architektūros specialistė pademonstravo ir tai, kaip stipriai senųjų pirkų išvaizdą pakeičia, pavyzdžiui, vietoj senųjų langų su padalijimais sudėti plastikiniai langai. Ji primygtinai prašė edukacijoje dalyvavusių sodybas turinčių žmonių tokių sprendimų vengti ir pasistengti, pasitarus su specialistais, atnaujinant išsaugoti senuosius medinius langus, o jei jau per vėlu, bent užsiklijuoti ant langų baltas juosteles, kurios, žvelgiant praeiviui iš toliau, sukuria nuo seno nusistovėjusios estetikos pojūtį.

R. Bertašiūtė atvedė visus į Etnografinės sodybos kluoną, kur naudodamasi multimedija skaitė paskaitą – jos metu buvo papasakota apie architektūros svarbą mūsų gerai savijautai, namų sampratą bei pojūtį, architektūros panašumą į muziką bei kitų labai įdomių dalykų, apie kuriuos retai susimąstome, tačiau jie yra be galo svarbūs. Pati šios paskaitos negalėjau klausyti, nes ruošiausi kitam renginiui pagrindinėje festivalio erdvėje, tačiau su vyru montuodami šios paskaitos įrašą tikrai pasimėgavome Rasos pasakojimu – kviečiu ir jus šią paskaitą surasti mūsų „Youtube“ kanale. Tikiu, tikrai atrasite daug netikėtų požiūrio kampų, o išgirsta paskaita paskatins puoselėti senąją dzūkų architektūrą ir rūpintis mus supančio kraštovaizdžio vientisumu, darnumu.

Po architektūrologės paskaitos gyvenimiška patirtimi pasidalijo Žymantas Morkvėnas, atkeliavęs į Marcinkonis iš Musteikos kaimo, kuriame prieš 10 metų įsigijo seną sodybą. Per šį laiką jis skrupulingai ją restauravo ir šiandien pirkaitė atrodo tartum nauja, džiugina praeivių akis, o ir pačiam Ž. Morkvėnui į ją atvykti vasarai ar šaltojo sezono savaitgaliams yra didžiulis džiaugsmas: pirkioje Ž. Morkvėnas dabar jaučiasi kaip tikruosiuose namuose. Žmonės su didžiausiu smalsumu išklaušė Žymanto pasakojimo „Užavio patircis inskuranc dzūkiškon sodybon. Kap insklusyc in šimtametes medzinės arkitektūros tradicijas, puoselėc dzūkiškos pirkios paveldų ir suskūrc jaukias namų šų dzienų poraikiam?“. Jį pabaigęs Žymantas dar ilgai bendravo su besidominčiaisiais, patarė ir įkvėpė

Juozo Averkos sūnus Gintaras pasidalijo prisiminimais apie tėvelį. *Vidmanto Balkūno nuotrauka*

juos neiti lengviausiu, pavadinkime, euroremonto, keliu, tačiau neskubant bei nuolatos gilinant siekti išsaugoti, o jei reikia, atkurti senųjų statinių eksterjerą bei interjerą. Žinoma, pasidalijo ir praktiniais patarimais, kaip senuose namuose galima rasti vietą šiuolaikiniam gyvenimui būtiniams patogumams. Man šie renginiai, skirti tradicinei architektūrai, buvo gyvybiškai svarbūs kuriant festivalio programą, nes, neslėpsiu, važiuojant ar žingsniuojant per daugelį kaimų, kurie neturi griežčiausių architektūrinių ribojimų, ima skaudėti ir akis, ir širdį – stebėdama griūvančias senąsias pirkias arba absoliutaus individualizmo apraiškas naujojoje statyboje labai išgyvenu dėl Dzūkijos kaimų kraštovaizdžio ateities. Tikiu, kad tokių edukacinių renginių reikia, nes daug tokių sprendimų daroma ne tik dėl taupumo ir noro greitai atsinaujinti ar pasistatyti namus, bet ir iš nežinojimo, nesupratimo.

Vidurdienį buvusios mokyklos pievoje Marcinkonių etnografinis ansamblis pakvietė visus norinčius drauge pagiedoti senųjų Marcinkonių giesmių. Ansamblio vadovė Rimutė Avižinienė šioms pasidainavimams atrinko tas liaudies dainas, kurios buvo *tankiausiai* dainuotos praeito amžiaus aštuntajame dešimtmetyje – pačioje ansamblio veiklos pradžioje, kai geriausius kaimo dainininkus į ansamblį subūrė iš Vilniaus į gimtąjį kaimą vis sugrįžtantis Juozas Averka. Jis šiandien laikomas ir pirmuoju ansamblio vadovu. Susėdę į bendrą ratą žmonės ne tik dainavo su Marcinkonių dainininkais, bet ir klausėsi įdomių, kartais ir kiek humoristinių R. Avižinienės komentarų apie dainas, jose paslėptas mintis, vertybes ar principus. Pati sėdėdama šiame ratelyje ir būdama dainos dalimi įsitikinau, kad toks formatas yra labai reikalingas. Jei ansamblis giedotų scenoje, žmonės paklaustyti, paplotų. O kai vyksta tiesioginis bendravimas ir giedojimas, į

jį įsitraukę žmonės greitai pajunta daugybę dzūkiško dainavimo, tarties niuansų ir per patirtį kur kas labiau pažįsta vietos liaudies muziką.

Po *pasidainavimų* buvo trečiosios ir jau paskutinės festivalio amatų dirbtuvės: vėl net tris valandas žmonės mokėsi pasirinkto amato. Tą dieną Danutė Juškienė mokė staltiesėlių rišimo ant rėmo, Laima Griškevičienė – takų audimo, Daiva Petruškevičienė – *stapkų paduškom ir karūnkų abrūsam mezgimo kriukeliu*, Marija Liugienė – šiaudinio *širšuono* (sodo) rišimo, R. Valiukevičienė – pynimo iš vikšrių, Algirdas Juškevičius vaikus mokė pasigaminti laivelį iš medžio tošies, taip pat trečią dieną tęsėsi dzūkiškų juostų audimo, keramikos dirbtuvės.

Sekmadienio popietę skyrėme šiuolaikinei kūrybai, besiskleidžiančiai iš regioninės kultūros. Pirmiausia vyko „Dzūkų poezijos skaicymai“, kuriuos vedė Marius Eidukonis, paskaitęs ir į antrąjį festivalį dėl paprastėjusios sveikatos negalėjusio atvykti dzūkų poeto R. Sadausko eilių iš knygos, dar vadinamos paminklu tarmei „Su Dzeivuliu“. Savo *ailėraščius dzūkų tarmi* iš naujausio rinkinio „Dubeltavos išpažintys“ skaitė Juozas Žitkauskas. Į festivalį pirmąkart su džiaugsmu panoro atvykti ir Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkė, poetė, prozininkė Birutė Jonuškaitė, kilusi iš Punsko (Lenkija) apylinkių. Nors iki tol ji nebuvo išspausdinusi tekstų, parašytų Punsko kraštui būdinga šnektą, pakviesta į sceną, ji neįtikėtinai sklandžiai, skaitydama „vietoje“, vertė savo naujausio romano ištraukas. Publika klausėsi išplėtusi ausis – mat įtraukė ne tik skaitomų ištraukų siužetai, įspūdingos žmonių charakteristikos, bet ir daugumai mažai pažinta Punsko krašto šnektą. Po festivalio mudu su Roku Birutei dėkojome ir prašėme, kad būtinai išleistų tekstų ir dzūkiškai – rašytinio

Dzūkų poezijos ir prozos skaitymuose pirmąkart dalyvavo Lietuvos rašytojų sąjungos pirmininkė poetė ir prozininkė Birutė Jonuškaitė. *Gretos Onos Tvarčūnaitės nuotrauka*

Roko Kašėtos koncertas ALTERNADZYVA. Gretos Onos Tvarakūnaitės nuotrauka

dzūkiško žodžio be galo trūksta. Mes labai norime, kad taip puikiai tarmėje tebeplaukiojantys kūrėjai šitai įamžintų savoje kūryboje. Panašu, kad dalyvavusi „Čiulba ulba“ B. Jonuškaitė iš tiesų pajuto dzūkiškos literatūros poreikį, rado įkvėpimą ir palaikymą – laukdama trečiojo festivalio ji jau parašė naujų eilių būtent Punsko krašto šnektai!

Po dzūkų skaitymų gausaus žiūrovų būrio laukė literatūrinė-muzikinė kompozicija „Sáva“. Jos kūrėjai ir atlikėjai – šaunus aktorių ketvertukas iš Šiaulių dramos teatro. Kompozicijoje pynėsi žemaičių tarmė, dzūkiška šnektai ir lietuvių bendrinė kalba. Juozas Bindokas, kilęs iš Dzūkijos, *dzūkiškai porino* Onutės Drobelenės surinktus šilinių dzūkų *poringes* apie gyvenimą, grybus, gimimą, mirtį ir kiaules. Monikos Šaltytės skaitytos Marcelijaus Martinaičio „Kukučio baladės“ tarsi antrino šilinių dzūkų istorijoms, atskleidamos kasdienybės poeziją. Savo kurtomis dainomis žemaičių kalba per pastaruosius metus išgarsėjusi žemaičių aktorė, dainininkė ir smuikininkė Austėja Gendvilaitė-Austieja drauge su tikru aukštaičiu Severinu Norgaila sujungė pasakojimus ir eiles, jas paversdami muzika. Šis svečių iš Šiaulių pasirodymas nepaliko abejingų – dzūkams buvo egzotiška ir netikėta išgirsti šiuolaikinę Austiejos muzikinę kūrybą žemaitiškai, „Kukučio baladės“ privertė susimąstyti apie gyvenimą ir jo džiaugsmus, vargus bei absurdus, o senųjų šilinių dzūkų pasakojimai priminė, kurgi mes klausomės šios kompozicijos. Dar ir šiandien mano ausyse skamba Austiejos žemaitiškos dainos fragmentas „Sava saulė savās sparnās / Sava dongu savās raktās / Savuo ognie basuom kuojum / Mes atsakimu eiškuojum...“

Paskutinis šiuolaikinės tarminės kūrybos renginys buvo mano vyro Roko dzūkodelikos koncertas „Alternadzyva“. Šiame koncerte daugybė dainų iš būsimo debiutinio albumo suskambėjo pirmąkart, Rokas joms pritarė ne tik gitara, bet ir tuvių styginiu instrumentu dopšulūru ir marokietišku gnavos muzikinę tradiciją lydiniu tristygiu gimbrui. Įvairiausių muzikinių žanrų skambesius lydėjo dzūkiškas Roko dainavimas – tiek jo paties kūryba, tiek dzūkų poetų eilės. Tiesa, Rokas dėl miego trūkumo ir nuovargio vienąsyk vos nepametė iš rankų gitaros, bet publikos šiluma ir palaikymas sukūrė nuostabią atmosferą. Baigdamas koncertą Rokas pakvietė visus neišsiskirstyti ir drauge keliauti prie Marcinkonių kapinėse stovinčio svirno, kur bus palaimintas kryžius Juozui Averkai atminti ir taip uždarytas antrasis „Čiulba ulba“.

Paminklą pagal senųjų, jau praktiškai išnykusių, Marcinkonių krašto medinių kryžių pavyzdžius kūrė tautodailininkas, žymus medžio skulptorius iš Prienų Algimantas Sakalauskas. Jam Dzūkijos nacionalinio parko direkcijos darbuotoja Dalia Blažulionytė parūpino archyve saugomų senųjų kryžių fotografijų, o kūrybiniu procesu ir visais reikalingais statybos leidimais rūpinosi mano kolegė iš Varėnos kultūros centro Rimantė Galinė. Man labai patiko A. Sakalausko noras atvykti į festivalį su beveik baigtu kryžiumi dar šeštadienio rytą ir sudaryti sąlygas kiekvienam norinčiam iškalti savo inicialus ar kitus ženklus ant kryžiaus liemens. Po ženklą kaip padėką Juozui Averkai už jo nuveiktus darbus paliko ir jauni, ir seni, ir dzūkai, ir festivalio svečiai iš didmiesčių. Sekmadienio vakarą prie Marcinkonių kapinių svirno, po kuriuo J. Averka slėpdavo iš Lietuvos atgabentas draustas lietuviškas knygas, susirinko nemažas būrys žmonių. Tuometis Marcinkonių Šv. apaštalo Simono ir Judo Tado bažnyčios klebonas Raimundas Macidulskas palaimino kryžių, apie jo kūrimą pakalbinau kryžiaus autorių A. Sakaluską, J. Averkos sūnus Gintaras susigraudinęs tarė padėkos žodį, mylimiausių J. Averkos dainų padainavo Marcinkonių etnografinis ansamblis bei Laimos Purlienės vadovaujama „Vilnelė“, o mudu su Roku pakvietėme visus sugiedoti ir „Čiulba ulba sakalas“ – ši daina jau buvo tapusi tarsi festivalio himnu. Aplankėme ir Juozo Averkos kapą, prie kurio visi sugiedojome „Kas po tėvo sodelį vaikščiojo?“ – ši dzūkų giesmė ne religinė, tačiau nešanti darną, sakralumą ir ramybę, o dargi ir labai mėgta Dėdės Juozo. Dalis festivalio dalyvių, sėdę į automobilius, iš kapinių patraukė namo, kiti parėjo pėsčiomis į festivalio teritoriją ir rinkosi palapines, pakavosi ir neskubėdami, lyg šio laiko, praleisto Marcinkonyse, dar būtų negana, skirstėsi.

Kai likome milžiniškoje festivalio pievoje tik mudu su savanoriais, ant žolės pasitiesėme užklotų, atsigulėme ir

supratome, kad viskas – festivalis ir visi jo organizaciniai rūpesčiai baigėsi. Savanoriai dalijosi įspūdžiais, džiaugėsi patirtimis, pvz., Marcinkonių jaunimas pasakojo mums, kaip buvo smagu pardavinėti festivalio atributiką ir kokių buvo smagių pokalbių su pirkėjais... Jų kalba nebebuvo ta lietuvių kalba kaip festivalio pradžioje. Jie dzūkavo! Jaunesniųjų savanorių vieno po kito atvažiavo pasiimti tėvai. Marcinkonyse savaitėlę praleidęs jaunimas net nenorėjo išvažiuoti, graudinosi ir klausė manęs, kodėl šitas festivalis toks trumpas ir nejaugi kito reikės laukti visus metus? Gal darykime keletą festivalių per metus? – pasiūlė vienas iš jų. Tokį Merkinės gimnazistų festivalio palaikymą jausti buvo labai gera, bet mintyse pagalvojau – vienu metu pačiame festivalio įkarštyje, vos bepastovėdama ant kojų, pradėjau galvoti – kokio velnio man tiek visko reikėjo priorganizuoti? Ar nebūtų užtekę tris kartus mažesnės programos? Pasirodo, jaunimui net ir tokio dzūkų kultūros maratono, koks įvyko, buvo maža. O aš jaudinausi, kad gal kiek per daug akademinė festivalio programa išėjo, kad per mažai šou, kuris pritrauktų daugiau jaunimo... Pamažu išsiskirstė ir vyresni savanoriai, tad Marcinkonyse likome aš, Rokas, Marcinkonių savanoriai ir etnologas Vytautas Tumėnas. Prisijungęs prie mūsų, besiilsinčių prie laužo ir besidalijančių patirtais rūpesčiais ir džiaugsmiais, jis nutarė nevažiuoti į Vilnių ir dar pabūti čia iki kitos dienos. Buvo pasakiškai jaukus vakaras be jokio skubėjimo ir rūpesčių: laužas, ramybė, dainos ir pašnekesiai...

Pirmadienį marcinkoniškiai kaip ir kiekvieną festivalio rytą atskubėjo į mokyklos stadioną ir negailėdami jėgų padėjo viską sutvarkyti: nurinkome dekoracijas, visas kėdes, suolus, sutvarkėme laužavietę, išardėme paskaitų palapinę, surūšiuojome mokyklos sporto salėje per nuolatinį skubėjimą išmėtytus įrankius ir visokius kitus daiktėlius. Varėnos kultūros centro vyrai išsivežė kultūros centro inventorių, netrukus iš pievos iškeliavo ir išnuomota scena. Stadione apie įvykusį festivalį liudyti teliko vartai, sūpynėmis virtę futbolo vartai ir nauja, mūsų įrengta laužavietė. Marcinkonių jaunimas lūkuriavo, kol mudu su Roku rinkomės ir pakavomės savo daiktus, padėjo juos sunėšioti į automobilį, pagelbėjo tvarkant buvusios mokyklos valgyklą, kurioje, atradusi akimirka, festivalio metu galėjo pavalgyti ar pasigaminti maisto visa organizacinė komanda. Galiausiai nuvažiuojome drauge su jais paskutinį kartą išsimaudyti gaivioje Grūdų upėje, ant kurios kranto Marcinkonių jaunimas atsisveikindami net apsiašarojo ir mums davė pažadą, kad niekada nepaliks Marcinkonių.

Po festivalio buvo tūkstančių nuotraukų atrinkimas ir viešinimas, į savo „Youtube“ kanalą įkėlėme ir antrojo festivalio anonsinį filmą, kuriam su vyru patys sukūrėme muzikinį

Eglė Kašėtienė kalbina kryžiaus autorių Algimantą Sakalauską.
Vidmanto Balkūno nuotrauka

takelį – neradome jokio jau sukurto, kuris tiktų šiam reikalui. Jei smalsu pamatyti nors nuotrupas to, apie ką rašiau bandydama atpasakoti festivalio Marcinkonyse eigą, pažiūrėkite! Mane džiugino, kad savanorių internetinio susirašinėjimo grupė vis netyla, joje vis daugėja dzūkiškos šnektos, o savanoriavę žmonės atrado bendraminčių būrį. 2021 m. rugpjūtį pradėjome montuoti ir „Youtube“ viešinti festivalio paskaitų ir kitų renginių dokumentacijas, „Instagram“ nuolatos dalijomės įvykusio festivalio akimirkomis, vykdėme įvairias mūsų sekėjų apklausas, padedančias priėti prie išvadų ir kurti ateities festivalių vizijas.

O kas toliau?

2021 m. vasaros pabaigoje išsirinkome trečiojo festivalio asmenybę – Vincą Krėvę-Mickevičių bei nutarėme, kad 2022 m. festivalis įvyks Subartonyse – jo gimtajame kaime. Tai laikėme paslapyje iki 2022 m. pavasario.

Anos vasaros rugpjūtį, jau išgyvenus du festivalius nuo idėjos, projektų rašymo iki svečių išlydėjimo ir erdvės tvarkymo, labai aiškiai suvokiau, kad šiam festivaliui motyvuota ir „Čiulba ulba“ idėją bei poreikį suvokianti komanda reikalinga ne tik renginio metu, bet ir ištisus metus, kai reikia kurti programą, rašyti paraišką Lietuvos kultūros tarybai rengiant kiekvieno numatyto dalyvio aprašymus ir ruošiant sutartis, ieškant rėmėjų, partnerių, kai tenka spręsti galybę naujų lokacijų keliančių ūkinių problemų, reikalaujančių sumanių ir kūrybingų sprendimų. Galų gale anksčiau dažnai susidurdavau su iššūkiais, su kuriais dorodavomės dviese su vyru. Taigi, praūžus antrajam festivaliui, nutarėme paklausti festivalio savanorių: galbūt dalis jų norėtų prisidėti ir prie festivalio kūrimo? Mus be galo nudžiugino, kad net dvidešimt jų ryžosi savanoriškai dalyvauti festivalio organizavime ir pasiruošime jam. Taigi jau rugsėjį su savanoriais vykome į

Subartonis, kur planavome trečiąjį Dzūkų kultūros festivalį, susipažinome su bendruomenės pirmininke bei kitais festivaliui svarbiais žmonėmis, paskui dar ne kartą apvažinėjome kaimą bei jo apylinkes, kol galiausiai išrinkome tikslią lokaciją trečiajam dzūkų kultūros sprogimui.

Su Roku praeitų metų rudenį įkūrėme VšĮ „Samanukės“, kad festivalio veiklą galėtume tęsti ir projektus rašyti savarankiškai. Varėnos kultūros centras nuo tada tapo festivalio partneriu, kuris noriai padeda kuo galėdamas mums toliau tęsti šią misiją. Vyresnieji savanoriai pasirinko sritis, už kurias jie bus atsakingi. Taip atsirado parodų ir meninio erdvės apipavidalinimo, paskaitų ir kino, diskusijos, amatų kiemo, žygių ir ekskursijų, spektaklių ir dzūkiškų skaitymų, folkloro ansamblių ir muzikantų, vaikų kiemelio, ūkio sektoriaus kuratoriai. Viena savanorė, kilusi iš Kėdainių, mano nuostabai, pasirinko vieną sunkiausių ir svarbiausių užduočių – ieškoti festivaliui rėmėjų bei partnerių. Toliau savanoriaujantiems Merkinės ir Marcinkonių kaimo gimnazistams irgi radome veiklą, kuriomis jie galėjo padėti kuriant trečiąjį festivalį. Trečiojo „Čiulba ulba“ naujiena – ne tik spektakliai, bet ir vaikų kiemelis. Kadangi pastebėjome, kad į mūsų festivalį plūsta daug jaunų šeimų su vaikais, suvokėme, kad ir jiems būtina kurti specialią programą, kuri būtų ir įtrauki, ir supažindinanti su dzūkų tautosaka, amatais ir krašto gamta. Jei vaikai bus užimti, tėvai galės ramiai klausytis paskaitų ar dalyvauti suaugusiesiems skirtuose mokymuose, žygiuose. Tikime, kad šis sprendimas padės į festivalį pritraukti dar daugiau jaunų šeimų. Taigi mūsų jaunieji savanoriai, kuriant trečiojo festivalio programą, gavo užduotį: mąstyti, kokias veiklas pasiūlyti vaikams ir kas jas galėtų pravesti. Galiausiai buvo sumanyta net 19 veiklų! Kiti savanoriai taip pat puikiai padirbėjo, su mano pagalba ir patarimais mokydami diribti kultūrinio renginio organizavime. Gal šįmet pati ir sugaišau net daugiau laiko dirbdama su nauja komanda, nei būčiau užtrukusi viena, tačiau kai ką gerai žinau – komandą reikia užsiauginti. Šiuo atveju žymiai svarbiau motyvacija nei patirtis. Tikiu, kad vieną dieną mūsų komanda bus labai stipri ir man nebeteks ruošiantis šiam festivaliui „dingti iš gyvenimo“ bent keturiems mėnesiams, galėsime lygiavertiškai pasidalyti darbus ir atsakomybes bei visi kartu kurti šį gražų kultūrinį reiškinį. Kai jaučiu, kad kiekvienam iš savanorių be galo rūpi šis festivalis, o kartu ir Dzūkijos kultūra, kai žinau, kad vieni po pamokų, kiti grįžę iš darbo, treči savaitgalį, o dar kiti net per pietų pertrauką daro viską, kad padėtų jį suorganizuoti, ateina suvokimas – šito festivalio ateities reikšmę ir svarbą matome ne tik mudu su vyru. Visi drauge sukūrėme neįtikėtinai turtingą ir dar įspūdingesnę nei antrojo festivalio programą,

atsakingi savanoriai rado ūkinius sprendimus, apgalvojo dekoracijas – pateikėme visą savo sumanymą, primenantį disertaciją, Lietuvos kultūros tarybos finansavimo konkursui. Visus 2022 m. iki pat liepos mėnesio, kai Subartonyse įvyko trečiasis dzūkų kultūros festivalis „Čiulba ulba“, plušome iš peties. Bet apie šį festivalį ir tai, kaip mes augame, papasakosiu kitą kartą.

Jei perskaičius šį straipsnį kiltų noras prisidėti prie festivalio rengimo savo idėjomis, savanoryste ar finansiškai, *parašykite man gromatėlį elektroniniu paštu, katro adresas va tokis: dzukukulturosfestivalis@gmail.com.*

Palikdama kiekvieno skaitytojo apmąstymams, pasidalysiu tik nedidele dalimi antrojo festivalio diskusijoje nuskambėjusiomis mintimis.

Jaunas žurnalistas, žmogaus teisių aktyvistas Karolis Vyšniauskas: „Aš pats užaugau kaime. Kai važiauvau į Vilnių studijuoti, ilgą laiką galvojau, kad noriu nutrinti nuo savęs provinciją ir pradėti kurti naują tapatybę. Man ilgai užtruko regioniškumą pamėgti ir priimti kaip savo dalį. Aš jo jau buvau daug ištrynęs – pavyzdžiui, nebegaliu kalbėti suvalkietiška, nepavyksta man, ir net liūdna dėl to. Manau, kad dalis žmonių irgi nori savo regioniškumą ištrinti. Užtrunka laiko – kaip ir man užtruko penkerius metus, kol jį pamilau, ėmiau džiaugtis, kad užaugau kaime, kur mačiau žmones arkliais ir vežimais važiuojant gatve greta naujų vokiškų automobilių. Dabar man tai atrodo kaip stiprybė, nors ilgą laiką neatrodė. Nesvarbu, ar tu esi iš Dzūkijos, ar kito regiono – užtrunka daug laiko, kol priimi savo kilmę kaip tai, kas tave papildo, o ne kas tau trukdo esant didesniame mieste.“

Filosofė, tradicijos sampratų tyrėja Jurga Jonutytė: „Dzūkas Dzūkijoje yra ekosistema. Jam viskas pažįstama, sava tarmė, jam viskas sava, ypač jei tėvai gyveno tam pačiam kaime. Emigracijoje ar tremtyje dzūkiškumas tampa gynybiniu – tai dar vienas variantas. O trečiasis variantas, kad išsikėlus iš regiono tenka įvertinti, ar tai padeda, ar trukdo. Jeigu trukdo, jei negali niekaip įsiliesti į naują gyvenimo aplinką, blogai. Mano abu tėvai buvo iš Žemaitijos, atvažiavo į Vilnių mokytis. Jie kalbėjo žemaitiškai. Kai buvau maža, man buvo gėda, kad mama, išėjusi į daugiabučio kiemą, klausdavo manęs: „A jau pajiede?“ (Ar jau ėdei?) O aplink mane pilna vaikų ir man nei šis, nei tas – na, ėdžiau, bet... Kadangi ir pati šiek tiek žemaičiavau, vėliau mėginau to nusipurtyti. Vėliau, kai atėjo 1988-ieji, kai vyko Žemaitijos festivaliai ir buvo išduodami Žemaičių pasai, gavau ir tą pasą, bet vėliau pamačiau, kad tame ir daug patoso.“

Poetas, leidėjas Juozas Žitkauskas: „Visi turbūt žino ir pažįsta tokią Holivudo aktorę Rūtą Lee, kuri gimė Kanadoje ir puikiai dzūkuoja. O žmonės, kurie sovietmečiu suvažiavo į

Vilnių, daugelis savo tarmės prarado. Dabar man akyse išskyla toks a. a. žurnalistas Juozas Kuckailis, kuris buvo didelis savo gimto Leipalingio krašto patriotas, bet jis tarmiškai nemokėjo. Ar jis ne dzūkas? Jis buvo labai didelis dzūkas. Deja, jis negalėjo kalbėti tarmiškai ir dėl to labai išgyvendavo. Ir daugiau yra tiek Vilniuje, tiek regionuose gyvenančių žmonių, kurie savo tarmę praradę, bet ją labai myli ir ieško, kur jos galėtų nutverti. <...> Asmenybės daug nulemia. Stipri asmenybė yra labai svarbu, bet kiekviena karta turi savo asmenybės. Man atrodo, kad dabar Rokas Kašėta yra ta asmenybė, aplink kurį jau sukasi jaunimas. Lazdijų bibliotekininkė man pasakojo, kaip nori pasikviesti Roką Kašėtą, kad tą dzūkiškumą jaunimui primintų. <...> O dar yra ne dzūkai, kurie kartais Dzūkiją myli labiau ir dėl jos daro daugiau negu mes patys.“

Etnomuzikologas Rimantas Sliužinskas: „Jei žmogus kūdikystėje dar kartu su motinos pienu gavo suvokimą, kad jis yra iš Alytaus ar iš Veisiejų, iš Kapčiamiesčio ar iš Marcinkonių – tai jam valingai ar nevalingai lieka visam gyvenimui. Gyvenime gali keistis visokiausi dalykai: darbai, šeima, kur galbūt bendraujama visai ne su dzūkais, bet net ir tarmės nemokėdamas, jei jis širdy tai jaučia nuo pat kūdikystės, tai yra visam gyvenimui. Ir netgi dar daugiau. Yra ir tokių žmonių, kurių tėvas dzūkas, motina – žemaitė, arba atvirkščiai. Vėlgi priklauso nuo to, kokia vaikystėje buvo šnektas, kokią tarmę jis girdėjo – su ja labiau ir susitapatins. Blogiausia, jei jis negirdėjo jokios tarmės. Lieka klausimas: iš kur aš esu? Savo šaknimis su amžiumi imi domėtis vis labiau. Ir kai pamatai tikras savo šaknis, net tarmės nežinodamas ir gyvendamas bet kur pradedi gerbti ir džiaugtis tuo, kad esi iš savo tikrojo tėviškės kaimo. Tėviškė – tai labai svarbus žodis.“

Geografė Alma Ragauskaitė: „Yra kolektyvinė savimonė, kuri pasireiškia per dalyvavimą folkloro ansambliuose, kad ir šiame festivalyje – susibūrimo, kuriame kartu praktikuojama tapatybė. Yra ir asmeninė tapatybė, kuri yra kiekvieno žmogaus apsisprendimas. Jei gyveni dzūkiškame kaime, tą tapatybę įgauni žymiai aktyviau ir stipriau nešiesi. Kitas dalykas yra jauni žmonės, kurie tą tapatybę vaikystėje neigia, bando paslėpti, nusiimti šnektas, kalbėti tik bendrine kalba, bet vėliau atranda ir tą asmeninę tapatybę, kuri papildo kolektyvinę savimonę. Tai nors ir skirtingi dalykai, bet vienas kitą papildantys. Regioninė savimonė daugiausia ateina per mūsų tėvus.“

Kultūros tyrėja, semiotikė Rūta Latinytė: „Visas regiono tapatybės saugojimas atsiremia į žmonių buvimą, nes be žmonių tapatybė liktų architektūroje. Buvimas ir tapatybės kūrimas vyksta kaip tam tikros istorijos kūrimas, kurią žmogus susikuria sau ir apie save. Apie tai, koks jis yra. Jei norėtume tą istoriją išgirsti, kai klausiamo „Kas tu esi?“, jis

ima pasakoti tą istoriją. Į ją patenka vieni elementai, kurie perduodami iš kartos į kartą, kaip, pavyzdžiui, gyvenant ne Lietuvoje ir nemokant lietuvių kalbos sakyti „Ja litovec“, dalis elementų gali būti ištrinti sąmoningai arba ne, ir ta istorija tampa kaip pjesė, kaip vaidmuo, kurį žmogus pats vaidina kaip labai talentingas aktorius, nes žinome, kad pats geriausias aktorius vaidmens nevaidina – jis gyvena tą vaidmenį. Taip mes patys kuriame savo istoriją. Nebūtinai tai yra sąmoningas tapatybės kūrimas – jis gali būti ir pasislėpęs sąmonėje, gali būti susijęs ir su nebūtinai džiaugsmingais gyvenimo įvykiais, baimėmis ar kaip tik tuo, kuo didžiuojamės. <...> Kad ir kaip braižytume tapatybės žemėlapius, ko gero, braižytume apie ryškiausias to krašto žmones. Ne architektūriniu, o būtent asmenybių pagrindu. Kuo stipresnės asmenybės aplink save buria, veda ir įkvepia žmones, tuo tas regionas išlieka stipresnis ir ryškesnis, kaip, pavyzdžiui, Žiūrų ansamblis, kurį dauguma įsivaizduoja kaip šių kraštų muzikos etaloną.“

Daug įdomių minčių ir požiūrių, patirčių buvo atskleista diskusijoje, visų net neišvardysi, tačiau man labiausiai patikusi buvo apie regioninę tapatybę kaip taikų prieglobstį, priešnuodį radikaliam nacionalizmui. Šia mintimi pasidalijo filosofė Jurga Jonutytė:

„Prisiminiau tokį mūsų daug metų trukusį pasienio miestelių tyrimą. Valkininkai pakliuvo tarp trijų miestelių, kuriuose dirbome ir užrašinėjome žmonių pasakojimus. Ten kalbinome močiutę Leokadiją, kuri sakė: „Aš nei lenkė, nei lietuvė, aš žmonių į nacijas neskirstau“, bet ji tvirtai tikėjo, kad ji – dzūkė. Ji buvo žiauriųjų Paklėštarės žudynių liudininkė. Kadangi ten buvo labai daug įtampos tarp lenkų ir lietuvių, o naciai atliko tą juodą darbą, jinai atsisakė abiejų didžiųjų – lenkų ir lietuvių – tapatybių, ir pasiliko mažąją – dzūkės kaip taikiausią. Regioninė tapatybė galėtų atlikti taikios tapatybės vaidmenį, nes su ja nėra susijusių jokių įtampų ir konfliktų. Ji susijusi su papročiais, amatais, kulinarija – visa tai ta močiutė labai gerai mokėjo, tuo didžiavosi – visa tai buvo dzūkiška. Tačiau tų didžiųjų tapatybių, iš kurių kyla karai, ji griežtai išsižadėjo. Tai tiek. O kalbant apie jaunimą, kuo jis labiau supras, kad tapatybė gali būti kuo įvairesnė, lankstesnė ir savesnė, šiltesnė, kai apsigyvenus tam tikroje gatvėje pasidaro įdomūs tos gatvės namai, tada gali ir žemaitis Dzūkiją pamilti. <...> Regioninė tapatybė išsiskiria savo tankumu. Jis ir duoda didžiausią taikumą. Tankumas yra visokeriopas: estetinis, gamtinis, santykiai su žmonėmis, gyvūnais, upėmis, kalnais ir miškais bei tuo, kas juose auga. Tai yra būtent tas papročius, istorijos, amatų tankumas – beribis tankumas. O nacionalinė tapatybė yra smarkiai išretinta ir išpreparuota iki simbolių – joje tankumo nėra. Joje nėra iš ko semti, nebent iš ...didvyrių.“